

شناسایی عوامل موثر بر جهانی شدن کلانشهر تهران و ارائه راهکارهایی جهت ارتقای آن

زهرا آزاد- کارشناس ارشد برنامه ریزی شهری، دانشگاه هنر تهران، تهران، ایران.
نگین مظفری* - کارشناس ارشد برنامه ریزی شهری، دانشگاه تهران، تهران، ایران.
مهسا مستقیم- کارشناس ارشد برنامه ریزی شهری، دانشگاه هنر تهران، تهران، ایران.
احمد خلیلی- دانشجوی دکتری برنامه ریزی شهری و منطقه‌ای، دانشگاه تهران، تهران، ایران.

چکیده

شهرهای جهانی شهرهایی هستند که نه تنها گردش سرمایه جهانی را از طریق به جریان انداختن سرمایه، اطلاعات و سایر جریان‌های فیزیکی در شبکه فرامرزی مالی امکان پذیر می‌کنند، بلکه از گردش سرمایه جهانی در راستای ارتقای ابعاد گوناگون اقتصادی، سیاسی، اجتماعی و کالبدی خود نیز بهره می‌گیرند. بنابراین بی‌توجهی به مقوله جهانی شدن می‌تواند به محرومیت از بهره‌گیری از این سرمایه‌های شگرف در شهر منجر شود. در این راستا پژوهش حاضر با هدف شناسایی عوامل موثر بر جهانی شدن شهر تهران و ارائه راهکارهایی جهت ارتقای آن صورت گرفته است. بدین منظور، پس از تعریف جهانی شدن و شهرهای جهانی، شاخص‌ها و معیارهای جهانی شدن شهرها از طریق مطالعه اسنادی مقالات معتبر در این زمینه شناسایی شده‌اند. سپس این شاخص‌ها از طریق پرسشنامه و براساس نظر متخصصین و اساتید دانشگاهی در رابطه با شهر تهران بومی شده‌اند. در مرحله بعد، مهمترین عوامل موثر بر جهانی شدن تهران با استفاده از تحلیل عاملی شناسایی شده‌است. نهایتاً راهکارهایی عملیاتی جهت ارتقای نقش جهانی تهران با استفاده از تحلیل رگرسیونی پیشنهاد گردیده است. نتایج پژوهش حاضر نشان می‌دهد که تسهیلات خدماتی و مالی، همزیستی فرهنگی - سیاسی، تعاملات اقتصادی فرامرزی و روابط بین‌المللی در مقایسه با سایر عوامل بیشترین اهمیت را در جهانی شدن تهران بر عهده دارند. بر این اساس اتخاذ راهکارهایی همچون فراهم آوردن زمینه حقوقی و نیز امنیت اقتصادی جهت استقرار شرکت‌های چند ملیتی، تقویت مبادلات اقتصادی و مالی تهران با سایر شهرهای جهانی فعال، ایجاد و بهبود تسهیلات لازم برای جذب جمعیت خارجی و حذف موانع تجارت آزاد می‌تواند به ایجاد و تقویت نقش جهانی تهران منجر شود. واژگان کلیدی: جهانی شدن، کلانشهر تهران، تحلیل عاملی، تحلیل رگرسیونی.

Identifying Factors Affecting Tehran Metropolis Globalization and Proposing Strategies to Promote Its Global Role

Abstract

As globalization expanded in recent years, a great number of cities especially in developing countries have concentrated on effective efforts in order to be taken into consideration as global cities. Among these cities, the absence of Tehran, as one of the largest cities of Asia is tangible. Although Tehran has great potential of taking the advantage of these capitals, on the grounds that it is located in the Heartland Area, GAWC world-city status classified Tehran among the cities that are neither global nor shared their national territory with a world city. Therefore, continuing denial of employing these capitals can end up with the deprivation from enormous advantages following these flows. In this regard, this study is carried out to propose some strategies to promote Tehran as a global city based on identifying key factors which can lead to its globalization.

Keywords: globalization, Tehran Metropolis, factor analysis, regression analysis.

شده در رابطه با شهرهای جهانی «بر اساس تعدادی از شهرهای واقع در اقتصاد صنعتی پیشرفته فرمول بندی شده اند» (Shatkin, 2007, 4)، در پژوهش حاضر سعی شده است تا با در نظر گرفتن شرایط محلی و همچنین میزان دسترسی به داده های آماری، شاخص های استخراج شده با شرایط ایران و به خصوص شهر تهران تطبیق داده شوند. سپس، میزان تاثیرگذاری این شاخص ها بر جهانی شدن شهر تهران از طریق پرسشنامه مورد بررسی قرار گرفته است. جامعه آماری در این بررسی، اساتید، متخصصان و دانشجویان شهرسازی بوده اند و تعداد پرسشنامه ها با توجه به شرط استفاده از تحلیل عاملی، پنج برابر تعداد شاخص ها و ۱۰۰ عدد بوده است. به منظور خلاصه سازی و همچنین تعیین اولویت شاخص ها از دو روش تحلیل عاملی و تحلیل رگرسیونی با استفاده از نرم افزار SPSS بهره گرفته شده است. «تحلیل عاملی، تکنیکی چند متغیره در راستای شناسایی روابط نهفته میان مجموعه ای از متغیرهاست. این تکنیک به منظور استخراج عوامل از مجموعه ای از متغیرهای ناهمبسته به کار برده می شود» (2009, 314 Zebardast). با توجه به روابط پنهان شاخص ها با یکدیگر در مبحث جهانی شدن و نیز به دلیل تعدد شاخص ها و در راستای شناسایی عوامل موثر بر جهانی شدن شهر تهران، از تحلیل عاملی استفاده شده است. از آنجایی که عمده شاخص های مورد بررسی در این پژوهش دارای مقیاس کیفی می باشند، از رتبه بندی لیکرت جهت کمی سازی آنها استفاده شده است. پس از انجام تحلیل عاملی، به منظور ارائه راهکارهایی جهت ارتقای نقش جهانی کلانشهر تهران و تعیین اولویت راهکارها، از تحلیل رگرسیونی خطی چند متغیره استفاده شده است. در این روش یک متغیر وابسته و چندین متغیر مستقل وجود دارند. در واقع این روش تعیین کننده میزان تاثیر تغییرات متغیرهای مستقل (عوامل شناسایی شده با استفاده از تحلیل عاملی) بر متغیر وابسته (جهانی شدن شهر تهران) است. برای شناسایی عوامل دارای بیشترین تاثیر بر جهانی شدن شهر تهران، از متد Stepwise در تحلیل رگرسیونی چندمتغیره استفاده شده است.

سیستم مالی جهانی به حدی از پیچیدگی رسیده است که نیازمند شبکه فرامرزی مراکز مالی به منظور خدمات رسانی به عملکردهای سرمایه جهانی است (Sassen, 2002, 23). در این سیستم مالی «شهرها بعنوان مراکز انباشتی به کار گرفته می شوند که فضای جریان های سرمایه، اطلاعات و سایر جریان های فیزیکی در آن هماهنگ و مدیریت می شوند» (et al, 2008, 321 Taylor). این شهرها که شهرهای جهانی نامیده می شوند، از گردش سرمایه جهانی در راستای ارتقای ابعاد گوناگون اقتصادی، سیاسی، اجتماعی و کالبدی خود بهره می گیرند؛ بنابراین میزان جهانی شدن یک شهر به معنای میزان بهره وری آن از سرمایه های اقتصادی و انسانی است. به همین منظور در سال های اخیر بسیاری از شهرها و بخصوص شهرهای واقع در کشورهای رو به توسعه اقدامات موثری در راستای تبدیل شدن به شهرهای جهانی انجام داده اند. در این میان غیبت شهر تهران به عنوان یکی از کلانشهرهای بزرگ قاره آسیا به وضوح قابل مشاهده است. بر اساس بررسی های انجام شده در بسیاری موسسات ارزیابی جهانی شدن، شهر تهران «در میان شهرهایی دسته بندی شده که نه تنها جهانی شده نیستند، بلکه حتی قلمرو خویش را نیز در اختیار جهانی شدن قرار نمی دهند» (Short, 2004, 296). بر این اساس ادامه این روند منجر به محرومیت شهر تهران از مزایای ناشی از بهره برداری از این سرمایه های شگرف جهانی خواهد بود. پژوهش حاضر سعی در پاسخگویی به این دو پرسش دارد که عوامل تاثیرگذار بر جهانی شدن شهر تهران کدامند؟ و چه راهکارهای عملی را می توان در راستای ارتقای نقش جهانی تهران بکار گرفت؟

۲- روش تحقیق

پژوهش حاضر به توصیف و تحلیل عوامل موثر بر جهانی شدن شهر تهران می پردازد؛ بنابراین از روش توصیفی- تحلیلی استفاده شده است. در راستای شناسایی شاخص های جهانی شدن از مطالعات اسنادی بهره گرفته شده است. از آنجایی که شاخص های ارائه

جهانی شدن، یکپارچگی فزاینده اقتصاد، جوامع و فرهنگ‌ها در سرتاسر جهان است (Hales et al, 2010, 2). جهانی شدن می‌تواند به عنوان فرآیندی سه لایه شامل جهانی شدن اقتصادی، جهانی شدن فرهنگی و جهانی شدن سیاسی در نظر گرفته شود (Short et al, 2000, 317). اما آنچه که بیشتر صاحب نظران در رابطه با جهانی شدن مد نظر دارند، واقف به جنبه‌های اقتصادی جهانی شدن است. به عنوان مثال شورت در کتاب جهانی شدن و شهر، جهانی شدن را ناشی از افزایش شگرف گردش سرمایه در جهان در دهه‌های گذشته می‌داند (شورت و همکاران، ۱۷). به عبارت دیگر «جهانی شدن عنوان ساده‌ای برای توسعه تجارت جهانی، مالیه و ارتباطات است که در ۲۰ سال گذشته اتفاق افتاده است» (McCann, 2003, 166). یکپارچگی اقتصادی بین‌المللی ناشی از این جهانی شدن اقتصادی «که خصوصاً به دنبال جریان‌های فرامرزی سرمایه، محصولات، تجارت و تکنولوژی از دهه ۱۹۷۰ به وقوع پیوسته است، به طرز قابل توجهی روابط اجتماعی و ماهیت مکان‌ها را در اکثر نقاط جهان دگرگون ساخته است» (Sites, 2003, 333). صاحب نظرانی چون ساسن، کاستلز، فریدمن و شورت معتقدند که در این فرآیند، شهرها به عنوان فرماندهان اقتصاد جهانی در نظر گرفته می‌شوند (Sassen, 1991; Castells, 1996; Friedman, 1986; Short et al, 2000); مراکزی که تجارت در آنها هدایت می‌شود، سرمایه‌های اجتماعی رو در رو قرار می‌گیرند، اطلاعات مبادله می‌شوند، فرهنگ تجربه می‌گردد و سیاست‌ها شکل می‌گیرند (Hales et al, 2010, 2). ساسن معتقد است «بازارهای ملی و جهانی و نیز سازمان‌های یکپارچه جهانی^۱ نیازمند مکانهایی مرکزی هستند که عمل جهانی شدن در آن به وقوع بپیوندد. شهرها مکان‌های مورد نظر برای تولید این خدمات هستند» (Sassen, 2002, 17). به دنبال نظراتی از این قبیل واژه شهر جهانی^۲ به ادبیات جهانی شدن راه

اصطلاح «شهر جهانی» [به معنایی که امروزه به کار برده می‌شود]، برای اولین بار توسط پاتریک گدس در سال ۱۹۱۵ به منظور اشاره به شهرهایی که در «دسته‌ها یا مجموعه‌های جدید و وسیع» گسترش یافته‌اند، ابداع شد. او سپس از «نبرد بین جوامع^۳ برای هستی» در این شهرهای نوظهور خبر داد که تنها از طریق «اثربخشی مدنی» ماکه تصویری «از امکانات در حال گشایش اصلاح اجتماعی و پیشرفت مردم، کار و مکان همراه با هم» است، قابل حل می‌باشد.

در سال ۱۹۶۶، پیتر هال کتاب شهرهای جهانی را منتشر نمود. او در این کتاب به بررسی این موضوع پرداخت که چگونه شهرهایی مثل نیویورک، لندن، پاریس، توکیو و مسکو از مناطق خود بزرگتر شده‌اند. هال این شهرها را بعنوان مراکز عمده قدرت سیاسی، مقرر حکومت ملی و بین‌المللی، مرکز ثقل تجارت، مالیه و ارتباطات، و تمرکز پتانسیل‌های تحصیل، پژوهش، هنر و فرهنگ معرفی کرده است (Ng et al, 2003, 152).

در سال ۱۹۸۶، جان فریدمن «فرضیه شهرهای جهانی»^۴ را ارائه نمود. او در این فرضیه «تقسیمات جدید نیروی کار بین‌المللی» را مطرح می‌کند که از طریق شهرهای جهانی سازماندهی می‌شود. این شهرها به علت نقش خود به عنوان «مراکز کنترل»^۵ انباشتگی سرمایه جهان^۶ و در نتیجه ساختار درونی اقتصادی و اجتماعی خود منحصر به فرد هستند (Beaverstock et al, 2000, 45). او همچنین ویژگی‌های شهر جهانی را اینگونه برمی‌شمرد:

۱. بازسازی متداول مشاغل در این شهرها به شکل و وسعت اتصال آنها به اقتصاد جهانی مربوط می‌شود.
۲. این شهرهای کلیدی توسط سرمایه بین‌المللی بعنوان نقاط پایه تعیین قیمت در سازمان فضایی، توزیع محصول و بازارها مورد استفاده قرار می‌گیرند. ارتباطات منتج، امکان سازماندهی شهرهای جهانی را در یک سلسله مراتب پیچیده فضایی فراهم می‌کند.
۳. عملکردهای کنترلی جهانی به بهترین شکل توسط

1. globallyintegratedorganizations
2. global city world city
3. intersocial

4. world city hypothesis
5. control centers
6. world capital accumulation

تعداد دفاتر نمایندگی^۷ شرکت‌های فراملیتی اندازه‌گیری می‌شود.

۴. شهرهای جهانی عرصه^۸ تمرکز و انباشت سرمایه بین‌المللی هستند.

۵. شهرهای جهانی مقصد مهاجران داخلی و بین‌المللی اند.

۶. تکوین شهر جهانی قطبیت فضایی و طبقات اجتماعی ایجاد می‌کند.

۷. رشد شهر جهانی هزینه‌های اجتماعی تولید می‌کند که از ظرفیت مالی کشور تجاوز می‌نماید (Sassen, 2003, 152) et al, (Ng).

ساسکیا ساسن نیز در مجموعه سه‌گانه شهرهای جهانی^۹ خود-که در آن به بررسی سه شهر لندن، نیویورک و توکیو می‌پردازد- مدعی می‌شود که شهرهای جهانی چیزی بیش از مراکز مالی صرف هستند. برای ساسن (۱۹۹۱)، مالیه تنها مجموعه‌ای از خدمات تولیدی پیشرفته‌ای است که شهرهای جهانی را به عنوان مکان‌های تولید فراصنعتی^{۱۰} معرفی می‌نماید. برای وی شهر جهانی نه تنها مدیریت بلکه مکان هندسی تمرکز خدمات ضروری مورد نیاز سرمایه جهانی است (Beverstock et al, 2000, 46).

نظریه پرداز دیگری که به بحث در رابطه با شهرهای جهانی می‌پردازد، امانوئل کاستلز است. او در تئوری کلی تر خویش، «ظهور اجتماع شبکه‌ای»^{۱۱}، شهرهای جهانی را متشکل از دگرذیسی‌های شناخته شده اجتماعی^{۱۲} می‌داند. «برای کاستلز (۱۹۹۶)، شهرهای جهانی به دلیل روندی که خدمات پیشرفته، مراکز تولیدی و بازارها در شبکه جهانی را به هم متصل می‌کند، بر ثروت و قدرت خود می‌افزایند. به طور مختصر، شهرهای جهانی توسط جریان‌های درون آنها (اطلاعات، دانش، پول و وقایع فرهنگی) ساخته می‌شوند. همچنین کاستلز معتقد است که شهرهای جهانی فرآیندهایی هستند که به وسیله آنها مراکز تولید و مصرف خدمات پیشرفته و جوامع محلی تابع آنها، به شبکه جهانی متصل اند» (Ibid, 47).

۲-۳- تبیین فرصت‌ها و تهدیدهای جهانی شدن شهرها

روندهای موجود در اقتصاد شهری و تقاضای رو به رشد در تمامی صنایع برای موسسات خدماتی، گویای این واقعیت است که شهرها به عنوان مکان‌های تولیدی مورد نظر برای چنین خدماتی محسوب می‌شوند (Sassen, 2002, 23). «از این منظر، شهرهای جهانی، دیگر در ظرف اقتصادهای محلی یا ملی قرار نمی‌گیرند بلکه عمدتاً در شبکه‌های مالی، تجاری، و تولید فرامرزی قرار می‌گیرند» (Sassen, 2003, 333). در این فرآیند تنها اقتصاد جهانی نیست که از شهرها منتفع می‌شود، بلکه شهرها نیز از این جریان‌های شگرف سرمایه سود می‌برند: «این نقش‌های خارجی اقتصادی، منجر به تغییر الگوهای توسعه درونی شهرها می‌شود» (Ibid, 334). هر شهر به منظور بدست آوردن و پایدار کردن پایگاه مالی خود نیازمند آن است که با سراسر جهان ارتباط برقرار کرده و زمینه‌های لازم جهت جذب سرمایه جهانی را فراهم نماید. «به منظور گسترش بازار سرمایه، جریان کالا و جذابیت برای سرمایه‌گذاری‌های بین‌المللی، شهر بایستی به عرصه جهانی و به این ترتیب عرصه‌های بسیاری وارد شود. توانایی جذب و حفظ جمعیت تحصیل کرده، زیرساخت‌های مورد نیاز جریان آزاد اطلاعات، اشتیاق اجتماعی جهت انتقاد و تفسیر، قدرت فرهنگ جهت غنی کردن شیوه زندگی و مناظرات جهانی و توانایی تبدیل شدن به بخشی از محاورات بین‌المللی در سیاست، کلیدهای ضروری جهت دستیابی به عملکردی قانع‌کننده است» (Hales et al, 2010, 14). «درگیر شدن در این معاملات تخصصی، نیازمند دگرگونی‌های عظیم در بخش‌های رو به رشد این شهرها و تغییرات اساسی در سیاست‌ها توسط دولت‌های درگیر است. توسعه عملکردهای شهر جهانی نیازمند توسعه در زمینه زیرساخت‌ها، ساختارها و سیاست‌هاست که می‌تواند به تغییرات اساسی نظم سیاسی، اقتصادی و فضایی بیانجامد» (Sassen, 2002, 30). در واقع ایجاد زیرساخت‌های لازم برای جذب سرمایه‌گذاری‌های

7. Representative office
8. theatre
9. triad of 'global cities'

10. postindustrial
11. The Rise of the Network Society
12. broad societal transformation

می‌شود. «علاوه بر این، جهانی‌شدن منجر به انتقال قدرت از دولت‌ها به موسسات و شرکت‌ها می‌شود. دولت‌های ملی وادار به کاهش نقش خویش در قانون‌گذاری و کنترل جریان کالاها، سرمایه و اطلاعات در محدوده مرزهای خود می‌شوند. بنابراین موانع تجارت، مالیات و سرمایه‌گذاری برداشته می‌شود. حذف موانع تجارت و تعرفه‌ها در اقتصادهای ثروتمند جهان مطمئناً به تقویت اقتصادهای ملت‌های کم و میان درآمد کم کرده است» (Globalization and Cities, 2002, 3). از سوی دیگر این تمرکززدایی «منجر به ایجاد فرصت‌های جدید برای حکومت‌های محلی شهرها و یا توزیع مجدد عملکردهای دولتی و نیز فضاهای سیاسی اقتصادی در تمامی سطوح می‌شود» (Sites, 2003, 334-335).

در کنار فرصت‌هایی که جهانی‌شدن برای شهرها بوجود می‌آورد، تهدیدهایی را نیز برای آنها به دنبال دارد که اختصاراً به چند نمونه از آنها اشاره می‌شود. شهرهای جهانی «در معرض آسیب متعدد مسائل توسعه‌ای، اکولوژیکی و اجتماعی قرار دارند» (et al, 2003, 152). تغییرات جهانی شامل تقسیم کار جدید بین‌المللی، رشد شرکت‌های فراملیتی و استفاده فزاینده از فناوری اطلاعات ممکن است بر ساختار شغلی و پیامدهای اجتماعی در درون شهرهای جهانی اثرگذار باشد (Buam, 1997, 1899). فریدمن و ولف این‌گونه استدلال می‌کنند که «واقعیت اجتماعی اولیه در مورد تکوین شهر جهانی، قطبیت در تقسیمات طبقات اجتماعی آن است. پیدایش شهرهای جهانی از طریق تغییرات ساختاری در نیروی کار، باعث افزایش سطح قطبیت اجتماعی می‌شود» (Ibid, 1882). شاتکین^{۱۳} این نابرابری‌های اجتماعی^{۱۴} ویژه و اجتناب‌ناپذیر در روند توسعه شهر جهانی را در سه دسته بیان می‌کند:

۱. نابرابری اجتماعی که به صورت طبقات اجتماعی^{۱۵} در شهر جهانی ظهور می‌یابند و شهر به دو قطب طبقه متخصص مرفه^{۱۶} و طبقه مستضعف کم‌درآمد بخش خدمات^{۱۷} تقسیم می‌شود.

۲. توسعه غیریکنواخت قطبیت اجتماعی^{۱۸} در فرم

بین‌المللی، اثرات سازنده بسیاری بر جنبه‌های گوناگون فیزیکی، اجتماعی، اقتصادی و سیاسی این شهرها دارد. از سوی دیگر از آنجایی که جهانی‌شدن منجر به افزایش نابرابری جهانی از طریق توزیع درآمد، اموال و قدرت اقتصادی میان ملت‌ها می‌شود، امتناع از پیوستن به شهرهای جهانی عدم برخورداری شهر از سود ناشی از جهانی‌شدن را در پی خواهد داشت. در واقع، اگرچه واژه شهر جهانی جذاب به نظر می‌رسد، اما بایستی توجه کرد که «شهرهای جهانی همانطور که مکان‌های انباشت ثروت و رفاه استثنایی هستند، مکان محرومیت‌ها و کمبودهای متعدد نیز می‌باشند» (et al, 2003, 152). لذا بایستی پیش از پرداختن به عوامل موثر بر جهانی‌شدن شهرها و ایجاد یا تقویت این عوامل، جنبه‌های مثبت و منفی جهانی‌شدن و یا به عبارت دیگر نقاط قوت و ضعف آن به طور جامع مورد بررسی قرار گیرند.

مهمترین تاثیر جهانی‌شدن بر شهر را می‌توان جذب سرمایه‌های بین‌المللی و تاثیر آن بر ساختار اقتصاد شهر و یا به عبارت دیگر الگوی توسعه شهر دانست. «بر اساس بسیاری از مستندات بدست آمده در رابطه با شهرها و جهانی‌شدن، می‌توان اینگونه نتیجه گرفت که اقتصاد جهانی منجر به تقویت و غنای پایه‌های اقتصاد محلی در شهرهای جهانی شده است. البته در صورتی که این شهرها پایه‌های اقتصادی خود را حفظ نمایند» (6, 2002, "Globalization and Cities"). «بازاریابی تجاری منجر به پرورش طبقه جدیدی از کارگران تحصیل کرده و ایجاد شکل جدیدی از بازار مستغلات و زیرساخت‌ها می‌شود که تاثیری ژرف بر توسعه شهر و بازار مستغلات دارد» (Shatkin, 2007, 5). از آنجایی که چنین شهرهایی در پی جذب سرمایه‌های جهانی می‌باشند، در راستای ایجاد و ارتقای زیرساخت‌های مورد نیاز سرمایه، کیفیت زندگی و نیز کیفیت طراحی در شهرهای خود تلاش می‌کنند. از سوی دیگر، جذب نخبگان یا سرمایه‌گذاری بر قدرت ذهن و نیز جذب نیروی کار آموزش دیده به منظور پیوستن به تجارت جهانی، منجر به ارتقای فرهنگی شهر

13. shatkin

14. social inequalities

15. social classes

16. wealthy professional class

17. impoverished low-wage service sector class

18. social polarization

فضایی شهر به صورت تبعیض اجتماعی - اقتصادی^{۱۹} و دسترسی نابرابر به فضای قابل سکونت^{۲۰} متبلور می شود. ۳. نهایتاً، نابرابری سیاسی که به روندی اشاره دارد که طی آن سیاست شهری^{۲۱} مغلوب گروه های ذینفع می شود. گروه هایی که سیاست های مبتنی بر رشد^{۲۲} را بر منافع واحدهای همسایگی ارجح می دانند (Shatkin, 2007).

به عبارت دیگر جهانی شدن نوعی گزینش اجتماعی و فضایی را به دنبال دارد که در سه مقیاس بین المللی، ملی و شهری مطرح می شود. در مقیاس بین المللی «بیشتر ملت های کم درآمد و بسیاری از ملت های میان درآمد، شانس اندکی در جذب سرمایه گذاری های مستقیم خارجی دارند. ضمناً گشودن درب ها به روی اقتصاد جهانی بسیاری از صنایع محلی را که سابقاً معیشت بسیاری از جمعیت شهری را تامین می کرد، نابود می نماید». در مقیاس ملی، سرمایه گذاری های جهانی معمولاً بر یک یا دو شهر متمرکز می شود و از این طریق باعث ایجاد قطبیت فضایی و اجتماعی در سطح ملی می گردد. در شهرها نیز «موسسات خدمات رسان به بازارهای جهانی، خانه ها، مراکز خرید و امکانات تفریحی گروه های پردرآمد در نواحی ویژه ای از شهرها متمرکز می شوند و بنابراین سایر نواحی شهر به دلیل کاهش اشتغال، از بین رفتن زیرساخت ها^{۲۳} و غیره کنار گذاشته می شوند» (Ibid, 6-7). در میان آسیب های مطرح شده ناشی از جهانی شدن «بیشترین آسیب پذیری متوجه پایه های اقتصادی شهرهاست» (Ibid, 9).

۳-۳- معیارها و شاخص های جهانی شدن شهرها

شهرها از منظر رقابت پذیری و ارتباط پذیری جهانی از یکدیگر متمایز هستند. رتبه بندی، میزان رقابت پذیری و ارتباط پذیری جهانی در شناخت شکل گیری مبانی اقتصادی شهر و تبیین الگوهای کلی موفقیت یا شکست شهرها در بازار پرازدحام جهانی، بسیار ارزشمند است.

معیارهای متعدد دیگری نیز وجود دارد که برای شناسایی موفقیت شهرها در رتبه بندی جهانی در سراسر جهان مورد استفاده قرار می گیرد. فریدمن (۱۹۸۶) در این زمینه، هفت شاخص را ارائه کرده است: وجود مراکز عمده مالی، دفتر مرکزی TNCها، موسسات بین المللی، رشد سریع بخش خدمات تجاری، حضور مراکز تولیدی مهم، مراکز اصلی ترابری و میزان جمعیت.

پژوهشگران دیگری نیز معیارهای جدیدی چون وجود ارتباطات راه دور، بالا بودن کیفیت زندگی، مرکز امور بین المللی و فرهنگی و مقصد مهاجرت بودن را به معیارهای قبل اضافه می کنند (شورت و دیگران، ۱۳۸۶، ۳۸).

در زمینه رتبه بندی شهرهای جهانی نیز تاکنون مطالعات و ارزیابی های گوناگونی صورت گرفته که هر یک شاخص های خاصی را مورد ارزیابی قرار داده اند. در مقاله «سیاه چاله ها و حلقه گمشده ارتباطات در شبکه شهری جهانی»^{۲۴} به منظور شناسایی شبکه شهر جهانی، توزیع خدمات تولیدی پیشرفته^{۲۵} در دسته ای از شهرها مورد بررسی قرار گرفته است. در نتیجه پژوهش های گروه مطالعاتی جهانی شدن و شهرهای جهانی^{۲۶} ماتریسی از ۳۱۶ شهر و ۱۰۰ موسسه خدمات تولیدی پیشرفته، شامل موسسات حسابداری، تبلیغاتی، بانکداری و بیمه، حقوقی، و مشاوره مدیریتی تهیه شده است. (Short, 2004, 295-296). برخی مطالعات تجربی به دسته بندی بسیاری از شهرهای واقع در کشورهای در حال توسعه به عنوان شهرهای جهانی، بر اساس عملکرد اقتصادی آنها، وجود شعبه های جهانی و موسسات تولیدکننده خدمات پرداخته است. اما شهرها بدلیل نقش خود در یکپارچه سازی اقتصاد ملی با اقتصاد جهانی و نیز قرارگیری در مرکز شهر - منطقه های جهانی در مسیر قرارگیری در جایگاه شهرهای جهانی واقع شده اند. به عنوان مثال شهرهای مانیل، بانکوک و جاکارتا به علت تبدیل شدن به مرکز شعبه شرکت های فراملی و

19. Socioeconomic segregation
20. Livablespace
21. urban politics
22. growth-oriented policies
23. decaying infrastructure

24. Black Holes and Loose Connections in the Global Urban Network
25. advanced producer services
26. Globalization and World Cities (GAWC) Research group

(Derudder). به این معنا که شهرهایی مثل نیویورک، لندن و غیره بر مبنای یک سری معیارهای عام و پذیرفته شده، شهرهای جهانی خوانده می‌شوند؛ در حالیکه این معیارها ممکن است برای سایر شهرهای کمتر شناخته شده، متفاوت باشد. در پژوهش حاضر نیز سعی شده است که از میان انبوه شاخص‌های جهانی شدن شهرها، آنهایی که با شرایط محلی ایران تطابق بیشتری دارند و با توجه به داده‌های آماری موجود قابل دستیابی هستند، مورد بررسی و ارزیابی قرار گیرند. در نهایت ۲۱ شاخص منتخب، که بیشترین تاثیرگذاری را در جهانی شدن شهر تهران دارند، در قالب جدول زیر ارائه گردیده است.

۴- سنجش شاخص‌های جهانی شدن شهرها در کلانشهر تهران

در این بخش به منظور خلاصه سازی شاخص‌ها و شناسایی مهمترین عوامل تاثیرگذار بر جهانی شدن تهران از روش تحلیل عاملی (Factor Analysis) استفاده شده است. نتیجه آزمون $KMO (0.68 <)$ و بازتلت نشان داده است که همبستگی معنی داری بین شاخص‌ها وجود دارد و داده‌ها برای انجام تحلیل عاملی مناسب‌اند. از میان روش‌های موجود جهت خلاصه سازی داده‌ها و تعیین تعداد عوامل از رابطه Kaiser بهره گرفته شده است. بر این اساس تعداد عوامل با توجه به مقدار ویژه‌ی هر عامل مشخص می‌شود و عامل‌هایی که مقدار ویژه آن‌ها (Eigenvalue) بیشتر و یا برابر با یک باشد و میزان قابل توجهی از مقدار ویژه موضوع مورد بررسی را توصیف کنند ($60\% <$) چرخش داده می‌شوند تا توزیع مناسب‌تری از داده‌ها بین آنها ایجاد شود (با ثابت ماندن واریانس تجمعی، واریانس‌های تبیین شده توسط هر یک از شاخص‌ها از توزیع متعادل‌تری برخوردار شوند). سپس این عوامل بعنوان عامل‌های معنی دار در نظر گرفته می‌شوند. جدول زیر مقدار ویژه هر عامل را قبل و پس از چرخش نشان می‌دهد. نتایج حاصل از تحلیل عاملی در این

بنگاه‌های تولیدکننده خدمات به عنوان شهرهای جهانی دسته‌بندی شده‌اند. این شهرها هماهنگ‌سازی تولیدات و خدمات صادراتی در مناطق کلانشهری خود را بر عهده دارند (Shatkin, 2007, 2). شورای امور جهانی شیکاگو^{۲۷} و نیز مجله سیاست خارجی^{۲۸} برای رتبه‌بندی شهرهای جهانی در سال ۲۰۱۰ از شاخص‌های ای. تی. کیارنی^{۲۹} استفاده کرده‌اند. این شاخص‌ها ذیل پنج گروه زیر دسته‌بندی شده‌اند:

● **فعالیت‌های تجاری** شامل تعداد کنفرانس‌های بین‌المللی، جریان کالا (هوایی و زمینی)، بازار سرمایه، تعداد شرکت‌های موجود در بین ۴۰ شرکت خدماتی جهانی؛

● **سرمایه اجتماعی** شامل سرمایه‌گذاری بر قدرت ذهن^{۳۰} (نخبگان)، ساکنین خارجی یک شهر، تعداد مدارس بین‌المللی و دانشجویان بین‌المللی و وجود دانشگاه‌های برتر دنیا در یک شهر؛

● **تبادل اطلاعات** شامل جریان آزاد اطلاعات و دسترسی آسان به آن، دسترسی سریع به اطلاعات (اینترنت پرسرعت)، مشترکین باند پهن و دفاتر روزنامه، پوشش اخبار بین‌المللی، سانسور و پوشش اخبار خارجی از طریق تعداد عناوین اخبار خارجی در مطبوعات اصلی؛

● **تجربه فرهنگی** شامل تعداد مسافران بین‌المللی و ارتباط با شهرهای خواهر خوانده؛

● **مشارکت سیاسی** شامل تعداد موسسات محلی با دسترسی بین‌المللی، کنفرانس‌های سیاسی، میزگردها^{۳۱}، سازمان‌های بین‌المللی، سفارتخانه‌ها و کنسولگری‌ها (Hales et al, 2010, 8-13).

واقعیت آن است که شاخص‌های ارائه شده در رابطه با شهرهای جهانی «بر اساس تعدادی از شهرهای واقع در اقتصاد صنعتی پیشرفته فرمول‌بندی شده‌اند» (Shatkin, 2007, 4). در حقیقت، بالاترین مراتب شبکه شهرهای جهانی ممکن است به خوبی قابل تشخیص باشد اما عدم وجود رده بندی‌های جزئی‌تر برای شهرهای واقع در رده‌های پایین‌تر از شهرهای فرمانده^{۳۲} در اقتصاد جهانی یک مشکل است (et al, 2003, 876).

27. Chicago council on global affairs
28. foreign policy magazine
29. A.T. Kearney

30. brain power
31. Think tanks
32. Leading cities

جدول ۱. مستندسازی شاخص‌های مرتبط با جهانی شدن تهران

منبع	شاخص
Hales et al., ۲۰۱۰: "Globalization and Cities", ۲۰۰۲: Beaverstock et al, ۲۰۰۰: Short et al, ۲۰۰۰: Castells, ۱۹۹۶	تعداد کنفرانس‌ها، نمایشگاه‌های بین‌المللی و وقایع فرهنگی
Öktem, ۲۰۱۱: Hales et al., ۲۰۱۰: "The global Top ۲۰", ۲۰۰۷: "Measuring Globalization the global top ۲۰", ۲۰۰۵: Sites, ۲۰۰۳: Sassen, ۲۰۰۲: Beaverstock et al., ۲۰۰۰: Kra"tke, ۲۰۰۰: Short et al, ۲۰۰۰: Castells, ۱۹۹۶: Friedmann, ۱۹۸۶: Friedmann et al, ۱۹۸۲	جمعیت خارجی یک شهر (مهاجرت داخلی و بین‌المللی) و مسافران بین‌المللی
Hales et al., ۲۰۱۰: Sassen, ۲۰۰۲	تعداد دانشگاه‌ها (مدارس) بین‌المللی
Hales et al., ۲۰۱۰: Sassen, ۲۰۰۲	تعداد دفاتر روزنامه
Hales et al., ۲۰۱۰: "Measuring Globalization the global top ۲۰", ۲۰۰۵: "Globalization and Cities", ۲۰۰۲: Sassen, ۲۰۰۲: Short et al, ۲۰۰۰: Beaverstock et al, ۲۰۰۰: Short et al, ۲۰۰۰	کاربران اینترنت (دسترسی به اینترنت پرسرعت) و دسترسی آزاد به اطلاعات
Öktem, ۲۰۱۱: Hales et al., ۲۰۱۰: Narayana, ۲۰۰۸b: Shatkin, ۲۰۰۷: Beaverstock et al, ۲۰۰۰: Short et al, ۲۰۰۰: Sassen, ۲۰۰۲: Castells, ۱۹۹۶: Sassen, ۱۹۹۴: Friedmann, ۱۹۸۶: Friedmann et al, ۱۹۸۲	جذب نخبگان و جریان‌های فرامرزی نیروی کار تحصیلکرده
Sites, ۲۰۰۳: Short et al, ۲۰۰۰	جذب توریست
Öktem, ۲۰۱۱: Narayana, ۲۰۰۸b: Shatkin, ۲۰۰۷: Sites, ۲۰۰۳: Sassen, ۲۰۰۲: Short, ۲۰۰۲	یکپارچه‌سازی اقتصاد ملی با اقتصاد جهانی و ارتباطات اقتصادی جهانی
Shatkin, ۲۰۰۷: Derudder et al., ۲۰۰۳: Sassen, ۲۰۰۲: Kra"tke, ۲۰۰۰: Sassen, ۱۹۹۱: Friedmann, ۱۹۸۶	تعداد دفاتر موسسات خدمات تجاری و بازرگانی
Hales et al., ۲۰۱۰: Narayana, ۲۰۰۸b: Sassen, ۲۰۰۲: Beaverstock et al, ۲۰۰۰: Castells, ۱۹۹۶	جریان کالا (زمینی و هوایی)
Hales et al., ۲۰۱۰: Narayana, ۲۰۰۸a, ۲۰۰۸b: Shatkin, ۲۰۰۷: "The global Top ۲۰", ۲۰۰۷: "Measuring Globalization the global top ۲۰", ۲۰۰۵: Sites, ۲۰۰۳: Sassen, ۲۰۰۲: "Globalization and Cities", ۲۰۰۲: Beaverstock et al, ۲۰۰۰: Kra"tke, ۲۰۰۰: Short et al, ۲۰۰۰	توسعه تجارت بین‌المللی (جذب سرمایه گذاری‌های بین‌المللی)
Sassen, ۲۰۰۲: Beaverstock et al, ۲۰۰۰	رشد خدمات مالی
Narayana, ۲۰۰۸a: Taylor et al, ۲۰۰۸: Derudder et al, ۲۰۰۳: Sassen, ۲۰۰۲: Short, ۲۰۰۲: Beaverstock et al, ۲۰۰۰: Kra"tke, ۲۰۰۰: Castells, ۱۹۹۶: Sassen, ۱۹۹۴: Sassen, ۱۹۹۱	تعداد شرکت‌های پیشرفته تولیدکننده خدمات

مدیریت شهری

فصلنامه مدیریت شهری
Urban Management
شماره ۳۴ بهار ۱۳۹۳
No.34 Spring 2014

■ ۱۰۰ ■

مرحله مشخص‌کننده شش عامل می‌باشد که در مجموع ۶۶.۸۶ درصد از واریانس کل را به خود اختصاص داده‌اند. جدول شماره ۳ عوامل شناسایی شده را بر اساس شاخص‌های شکل دهنده‌ی آن‌ها پس از انجام چرخش واریماکس ۳۳ و در نظر گرفتن روش Kaiser نشان می‌دهد. بر این اساس و با در نظر گرفتن شاخص‌هایی با ارتباط بیشتر از ۵۰ درصد با هر یک از عوامل، فاکتور ۱، که حدود ۱۴.۳ درصد از واریانس کل را به خود اختصاص داده

جدول ۲. تشریح واریانس کلی (total variance explain)

Indicators	Initial Eigenvalues			Rotation Sums of Squared Loadings		
	Total	% of Variance	Cumulative %	Total	% of Variance	Cumulative %
برگزاری کنفرانس و نمایشگاه	۵.۳۴۷	۲۵.۴۶۱	۲۵.۴۶۱	۳.۰۱۳	۱۴.۳۴۹	۱۴.۳۴۹
شرایط مساعد برای جذب مسافری و جمعیت خارجی	۲.۵۹۰	۱۲.۳۳۳	۳۷.۷۹۴	۲.۸۴۹	۱۳.۵۶۸	۲۷.۹۱۷
وجود دانشگاه‌های بین‌المللی	۲.۰۱۵	۹.۵۹۵	۴۷.۳۸۹	۲.۳۴۲	۱۱.۱۵۲	۳۹.۰۶۸
تعداد دفاتر روزنامه و آزادی آنها	۱.۶۴۶	۷.۸۳۹	۵۵.۲۲۸	۲.۰۳۰	۹.۶۶۷	۴۸.۷۳۶
دسترسی به اینترنت پرسرعت	۱.۳۳۸	۶.۳۷۱	۶۱.۵۹۹	۲.۰۱۸	۹.۶۱۰	۵۸.۳۴۵
شرایط مساعد برای جذب نخبگان	۱.۱۰۶	۵.۲۶۵	۶۶.۸۶۴	۱.۷۸۹	۸.۵۱۹	۶۶.۸۶۴
وجود خدمات گردشگری	.۸۷۱	۴.۱۴۹	۷۱.۰۱۳			
وجود فضای شهری با کیفیت	.۸۶۵	۴.۱۱۹	۷۵.۱۳۲			
ارتباط اقتصاد ملی با اقتصاد جهانی	.۷۹۷	۳.۷۹۵	۷۸.۹۲۷			
تعداد دفاتر موسسات خدمات تجاری	.۷۰۸	۳.۳۶۹	۸۲.۲۹۶			
جریان آزاد کالا (حذف موانع تجارت آزاد)	.۶۳۸	۳.۰۳۹	۸۵.۳۳۵			
استقرار شرکت‌های تولیدکننده خدمات	.۵۱۵	۲.۴۵۳	۸۷.۷۸۸			
جذب سرمایه‌گذاری خارجی	.۴۷۳	۲.۲۵۰	۹۰.۰۳۸			
خدمات مالی	.۳۹۶	۱.۸۸۷	۹۱.۹۲۵			
استقرار شرکت‌های چند ملیتی	.۳۴۰	۱.۶۲۰	۹۳.۵۴۶			
وجود خدمات حمل‌ونقل (تعداد پروازهای خارجی)	.۳۲۸	۱.۵۶۱	۹۵.۱۰۷			
وجود مراکز تولیدی	.۲۷۶	۱.۳۱۵	۹۶.۴۲۲			
ارتباط با شهرهای جهانی فعال	.۲۴۸	۱.۱۷۹	۹۷.۶۰۱			
تمرکز زدایی سیاسی	.۱۹۳	.۹۱۷	۹۸.۵۱۸			
کیفیت زندگی	.۱۷۷	.۸۴۲	۹۹.۳۶۰			
وجود زمینه‌های سیاسی و ایدئولوژی خاص	.۱۳۴	.۶۴۰	۱۰۰.۰۰۰			

Extraction Method: Principal Component Analysis.

است، شامل شاخص‌های جریان آزاد کالا (حذف موانع تجارت آزاد) (۰.۷۵۴)، خدمات مالی (۰.۷۰۷)، تعداد دفاتر موسسات خدمات تجاری (۰.۶۶۵)، استقرار شرکت‌های تولیدکننده خدمات (۰.۶۵۱) و تمرکز زدایی سیاسی (۰.۵۵۳) می‌باشد. بنابراین این عامل «تسهیلات خدماتی و مالی» نام‌گذاری شده است. به همین ترتیب فاکتور ۲، که ۱۳.۶ درصد از واریانس کل را تبیین می‌کند، «همزیستی فرهنگی - سیاسی» نامیده شده است. فاکتور ۳، با واریانس ۱۱.۲ درصد از واریانس کل، «تعاملات اقتصادی فرامرزی» نام‌گذاری شده است. فاکتور ۴، که واریانس ۹.۷ درصد از واریانس کل را به خود اختصاص می‌دهد بیان‌کننده «کیفیت زندگی مطلوب» می‌باشد. با واریانس ۹.۶ درصد از واریانس کل، فاکتور ۵، «تبادل دانش و اطلاعات» نام‌گذاری شده است و در نهایت فاکتور ۶، با اختصاص ۸.۵ درصد از واریانس کل به خود، «روابط بین‌المللی» نامیده شده است. مجموع عوامل تعیین شده، در حدود ۶۶.۹ درصد از واریانس کل را تشریح می‌کنند و این بدان معناست که در حدود ۶۷ درصد از موضوع جهانی شدن تهران توسط این عوامل پوشش داده می‌شود.

جدول ۳. ماتریس دوران یافته عاملی (Rotated Component Matrix)

Indicators	Eigenvalues					
	F1	F2	F3	F4	F5	F6
برگزاری کنفرانس و نمایشگاه		.۵۲۲	.۵۹۵			
شرایط مساعد برای جذب مسافری و جمعیت خارجی		.۸۰۴				
وجود دانشگاه‌های بین‌المللی		.۶۳۵			.۴۳۳	
تعداد دفاتر روزنامه و آزادی آنها		.۴۷۶			.۴۳۷	
دسترسی به اینترنت پرسرعت					.۸۶۳	
شرایط مساعد برای جذب نخبگان					.۶۸۱	
وجود خدمات گردشگری		.۶۰۴				.۶۰۹
وجود فضای شهری با کیفیت		.۶۴۲		.۵۱۲		
ارتباط اقتصاد ملی با اقتصاد جهانی			.۶۵۶			
تعداد دفاتر موسسات خدمات تجاری	.۶۶۵					
جریان آزاد کالا (حذف موانع تجارت آزاد)	.۷۵۴					
استقرار شرکت‌های تولیدکننده خدمات	.۶۵۱					
جذب سرمایه‌گذاری خارجی	.۴۸۷		.۵۶۴			
خدمات مالی	.۷۰۷					
استقرار شرکت‌های چند ملیتی	.۴۷۲					.۶۸۲
وجود خدمات حمل‌ونقل (تعداد پروازهای خارجی)						.۷۶۲
وجود مراکز تولیدی				.۷۰۷		
ارتباط با شهرهای جهانی فعال			.۷۲۱			
تمرکز زدایی سیاسی	.۵۵۳					
کیفیت زندگی				.۸۰۳		
وجود زمینه‌های سیاسی و ایدئولوژی خاص		.۵۴۹	-.۴۱۸			

Extraction Method: Principal Component Analysis.

فصلنامه مدیریت شهری
Urban Management
شماره ۳۴ بهار ۱۳۹۳
No.34 Spring 2014

۱۰۲

مأصل نهایی تحلیل عاملی به صورت نام‌گذاری عوامل تشکیل شده است. از بین این مدل‌ها، آن که دقت شش‌گانه بر مبنای شاخص‌های تشکیل‌دهنده آن‌ها (چنانکه ذکر آن رفت) در جدول ۴ آورده شده است:

۵- تغییرات ضروری و راهکارهای عملیاتی جهت ارتقای نقش جهانی تهران

در این بخش از تحلیل رگرسیونی و متد Stepwise با استفاده از نرم‌افزار SPSS بهره‌گرفته شده است. در این متد چند مدل توسط نرم‌افزار پیشنهاد می‌شود که هر یک از ترکیب تعدادی از عوامل استخراج شده در مرحله قبل

تشکیل شده است. از بین این مدل‌ها، آن که دقت بالاتری (خطای تخمین معیار یا Std.Error کمتر) داشته باشد به عنوان مدل بهینه انتخاب خواهد شد. بنابراین، در پژوهش حاضر مدل چهارم با خطای تخمین معیار ۰.۵۳۴ انتخاب شده است (جدول شماره ۵).

در مرحله بعد اهمیت عوامل سازنده مدل منتخب تعیین می‌شود (جدول ۶). هر عاملی که ضریب Beta (ضریب تاثیر هر شاخص از کل موضوع) بیشتری داشته باشد، از اهمیت بیشتری برخوردار است. بنابراین عامل تعاملات اقتصادی فرامرزی با ضریب ۰.۳۴۲ دارای بیشترین

جدول ۴. عوامل منتخب و شاخص‌های مرتبط با آنها

ردیف	عامل	شاخص‌ها
۱	تسهیلات خدماتی و مالی	تعداد دفاتر موسسات خدمات تجاری - جریان آزاد کالا - استقرار شرکت‌های تولیدکننده خدمات - خدمات مالی - تمرکززدایی سیاسی.
۲	همزیستی فرهنگی - سیاسی	جذب مسافری و جمعیت خارجی - دانشگاه‌های بین‌المللی - وجود فضای شهری با کیفیت - زمینه‌های سیاسی و ایدئولوژی خاص.
۳	تعاملات اقتصادی فرامرزی	برگزاری کنفرانس و نمایشگاه - ارتباط اقتصاد ملی با اقتصاد جهانی - جذب سرمایه‌گذاری خارجی - ارتباط با شهرهای جهانی فعال.
۴	کیفیت زندگی مطلوب	وجود مراکز تولیدی - کیفیت زندگی.
۵	تبادل دانش و اطلاعات	دسترسی به اینترنت پرسرعت - شرایط مساعد برای جذب نخبگان.
۶	روابط بین‌المللی	خدمات گردشگری - استقرار شرکت‌های چند ملیتی - وجود خدمات حمل‌ونقل (تعداد پروازهای خارجی).

جدول ۵. خلاصه مدل‌های ارائه شده توسط تحلیل رگرسیون (Model Summary)

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate	Durbin-Watson
۱	.۳۴۲a	.۱۱۷	.۱۰۸	.۶۲۰۶۵	
۲	.۴۷۷b	.۲۲۸	.۲۱۲	.۵۸۳۳۹	
۳	.۵۷۹c	.۳۳۵	.۳۱۴	.۵۴۴۲۱	
۴	.۶۰۵d	.۳۶۶	.۳۳۹	.۵۳۴۳۲	۲.۲۰۰

f_۳, f_۱, f_۲

f_۳: متغیر مستقل

a. متغیر مستقل c.

f_۳, f_۱, f_۲, f_۶: متغیر مستقل

b. متغیر مستقل d.

مدیریت شهری

فصلنامه مدیریت شهری
Urban Management
شماره ۳۴ بهار ۱۳۹۳
No.34 Spring 2014

۱۰۳

جدول ۶. عوامل تشکیل‌دهنده مدل منتخب

جدول ۶ عوامل تشکیل‌دهنده مدل منتخب

Model	Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.
	B	Std. Error	Beta		
(Constant)	۴.۱۵۰	.۰۵۳		۷۷.۶۶۹	.۰۰۰
تعاملات اقتصادی فرامرزی	.۲۲۵	.۰۵۴	.۳۴۲	۴.۱۸۵	.۰۰۰
تسهیلات خدماتی و مالی	.۲۱۹	.۰۵۴	.۳۳۳	۴.۰۷۴	.۰۰۰
همزیستی فرهنگی - سیاسی	.۲۱۵	.۰۵۴	.۳۲۷	۴.۰۰۶	.۰۰۰
روابط بین‌المللی	.۱۱۵	.۰۵۴	.۱۷۵	۲.۱۴۲	.۰۳۵

اهمیت است و پس از آن به ترتیب عوامل تسهیلات خدماتی و مالی (۰.۳۳۳)، همزیستی فرهنگی - سیاسی (۰.۳۲۷) و روابط بین‌المللی (۰.۱۷۵) قرار گرفته‌اند. برای تعیین اولویت اقدامات علاوه بر ضریب اهمیت هر عامل، میانگین عدم تاثیرگذاری آن نیز بایستی مد نظر قرار گیرد. برای تعیین میزان عدم تاثیرگذاری هر عامل ابتدا باید میانگین تاثیرگذاری از شاخص‌های شکل‌دهنده آن‌ها محاسبه گردد. محاسبه میزان تاثیرگذاری شاخص‌ها از طریق محاسبه میانگین امتیاز کسب شده توسط هر شاخص در پرسشنامه‌ها (مبتنی بر

جدول شماره ۷. اولویت بندی شاخص ها

جدول شماره ۷. اولویت بندی شاخص ها

اولویت	نهایی امتیاز	بار عاملی	اهمیت ضریب	میانگین عدم تاثیر گذاری	تاثیر گذاری میانگین	شاخص ها	عوامل
۱۶	۰.۲۰۴	۰.۳۵۳	۱	۰.۵۸	۴.۴۲	خدمات گردشگری	روابط بین المللی
۱۵	۰.۲۰۵	۰.۳۸۱	۱	۰.۵۴	۴.۴۶	استقرار شرکت های چند ملیتی	
۹	۰.۴۸۲	۰.۴۹۲	۱	۰.۹۸	۴.۰۲	وجود خدمات حمل و نقل	
۵	۰.۷۴۳	۰.۳۶۸	۲	۱.۰۱	۳.۹۹	جذب مسافرین و جمعیت خارجی	هنرستانی فرهنگی - سیاسی
۱۳	۰.۳۷۷	۰.۱۷۸	۲	۱.۰۶	۳.۹۴	دانشگاه های بین المللی	
۸	۰.۵۲۴	۰.۲۳۲	۲	۱.۱۳	۳.۸۷	وجود فضای شهری با کیفیت	
۱۴	۰.۳۷۳	۰.۲۷۱	۲	۰.۶۹	۴.۳۱	زمینه های سیاسی و ایدئولوژی خاص	
۱۱	۰.۴۴۵	۰.۲۱۵	۳	۰.۶۹	۴.۳۱	تعداد دفاتر موسسات خدمات تجاری	تسهیلات خدماتی و مالی
۶	۰.۶۰۳	۰.۳۰۵	۳	۰.۶۶	۴.۳۴	جریان آزاد کالا	
۷	۰.۵۳۹	۰.۲۰۲	۳	۰.۸۹	۴.۱۱	استقرار شرکت های تولید کننده خدمات	
۲	۰.۸۷۷	۰.۳۱۸	۳	۰.۹۲	۴.۰۸	خدمات مالی پیشرفته	
۴	۰.۷۶۶	۰.۲۱۳	۳	۱.۲	۳.۸	تمرکز زدایی سیاسی	
۱	۱.۶۶۹	۰.۲۸۴	۴	۱.۴۷	۳.۵۳	برگزاری کنفرانس و نمایشگاه بین المللی	تسهیلات اقتصادی و آموزشی
۱۲	۰.۳۹۶	۰.۲۷۵	۴	۰.۳۶	۴.۶۴	ارتباط اقتصاد ملی با اقتصاد جهانی	
۱۰	۰.۴۷۴	۰.۲۴۲	۴	۰.۴۹	۴.۵۱	جذب سرمایه گذاری خارجی	
۳	۰.۷۸۸	۰.۳۱۸	۴	۰.۶۲	۴.۳۸	...	

کالا، استقرار شرکت های تولیدکننده خدمات، وجود فضای شهری با کیفیت، وجود خدمات حمل و نقل و جذب سرمایه گذاری خارجی است؛ بنابراین پرداختن به شاخص های یاد شده و ارائه راهبردهای مبتنی بر آن ها می تواند ارتقای نقش جهانی شهر تهران را سرعت بخشد. در همین راستا و بر مبنای اولویت بندی شاخص ها، راهکارهای عملیاتی برای بهبود موقعیت تهران در رتبه بندی شهرهای جهانی پیشنهاد گردیده است (جدول شماره ۸).

۶- نتیجه گیری و جمع بندی

شهرهای جهانی مکان هایی مرکزی هستند که عمل جهانی شدن در آنها به وقوع می پیوندد. در واقع، فضای جریان های سرمایه، اطلاعات و سایر جریان های فیزیکی در شهرهای جهانی هماهنگ و مدیریت می شوند. این جریان شگرف سرمایه نه تنها اقتصاد جهانی بلکه ساختار

روش لیکرت) تعیین شده است. سپس میزان عدم تاثیرگذاری باکس این میانگین از عدد پنج برآورد گردیده است (جدول ۷). در مرحله بعد به منظور اتخاذ راهکارهای عملیاتی، پس از آنکه اولویت عوامل بر مبنای ضریب اهمیت آن ها مشخص شد، برای مشخص کردن و تدقیق نمودن اولویت حوزه های نیازمند اقدام، به شاخص های تشکیل دهنده عوامل یک امتیاز نهایی اطلاق شده است. برای محاسبه این امتیاز، میانگین عدم اثرگذاری هر شاخص در بار عاملی آن و ضریب اهمیت عامل مربوطه آن ضرب شده است. امتیاز نهایی کسب شده نشان دهنده اولویت بندی نهایی می باشد.

همانطور که در جدول شماره ۷ نشان داده شده است، بیشترین امتیازات به ترتیب اولویت مربوط به برگزاری کنفرانس و نمایشگاه بین المللی، خدمات مالی پیشرفته، ارتباط با شهرهای جهانی فعال، تمرکز زدایی سیاسی، جذب مسافرین و جمعیت خارجی، جریان آزاد

جدول ۸. راهکارهای پیشنهادی در راستای جهانی شدن کلانشهر تهران
جدول ۸. راهکارهای پیشنهادی در راستای جهانی شدن کلانشهر تهران

اولویت	راهکارها
۱	برگزاری کنفرانس‌ها و نشست‌های علمی و نمایشگاه‌های فرهنگی - هنری با حضور شرکت‌کنندگانی از اقصی نقاط دنیا.
۲	فراهم آوردن زمینه حقوقی، قانونی و زیرساخت‌های مورد نیاز جهت استقرار شرکت‌های چند ملیتی در کنار ایجاد امنیت اقتصادی.
۳	تقویت مبادلات اقتصادی و مالی تهران با سایر شهرهای جهانی فعال.
۴	تمرکززدایی از دولت و تقویت ارتباط افقی بین سازمان‌ها و شرکت‌ها و ادارات مربوطه، تفویض نقش دولت به شرکت‌های خصوصی جهت جذب مشارکت و سرمایه‌گذاری آن‌ها.
۵	ایجاد و بهبود تسهیلات لازم برای جذب جمعیت خارجی نظیر هتل‌هایی با امکانات مناسب، رستوران‌هایی با غذاهای بین‌المللی.
۶	حذف موانع تجارت آزاد نظیر تعرفه‌ها، گمرک، فرآیندهای اداری زمان‌بر و غیره.
۷	ایجاد زمینه لازم برای استقرار شرکت‌های تولیدکننده پیشرفته خدمات نظیر شرکت‌های بانکداری، بیمه، مشاوره حقوقی و غیره.
۸	افزایش کیفیت فضای شهری از طریق ارتقای بهداشت محیط، کاهش آلودگی‌های محیطی بویژه آلودگی هوا، تاکید بر تکنیک‌های طراحی شهری جهت تقویت و افزایش زیبایی‌های بصری و مطلوبیت‌های محیطی.
۹	تقویت خدمات حمل‌ونقل مسافر و کالا از طریق احداث فرودگاه‌ها و پایانه‌های مسافربری با امکانات و تجهیزات کارآمد و ایمن‌سازی خطوط هوایی جهت جذب مسافران.
۱۰	در نظر گرفتن مشوق‌های مالی نظیر معافیت از گمرک جهت جذب سرمایه‌گذاری‌های خارجی.
۱۱	استقرار شعبات بانک‌های بین‌المللی جهت تسهیل گردش سرمایه و نیز تبادل کالا در شهر تهران.
۱۲	برقراری ارتباط تنگاتنگ میان اقتصاد ملی و اقتصاد جهانی از طریق حضور در بازارهای جهانی، صدور کالا، سرمایه‌گذاری بر روی مزایای نسبی تهران.
۱۳	ارتقای سطح علمی دانشگاه‌ها به منظور کسب اعتبار بین‌المللی و جذب دانشجویان و اساتید سایر کشورها برای تحصیل، تدریس، پژوهش.
۱۴	جایگزینی حکمروایی به جای حکومت و تقویت مشارکت مردمی از طریق استقرار حکومت محلی، استفاده از شیوه‌هایی نظیر منطقه‌گرایی.
۱۵	ایجاد زیرساخت‌های لازم مالی، فرهنگی جهت ایجاد جاذبه برای شرکت‌های چندملیتی به منظور استقرار دفاتر نمایندگی‌شان.
۱۶	ایجاد امکانات مناسب نظیر هتل‌ها و اقامتگاه‌ها، رستوران‌ها، تفریحگاه‌ها هماهنگ با فرهنگ‌های گوناگون

مدیریت شهری

فصلنامه مدیریت شهری
Urban Management
شماره ۳۴ بهار ۱۳۹۳
No.34 Spring 2014

■ ۱۰۵ ■

شهرها را نیز تحت تاثیر خود قرار می‌دهد. به عبارت دیگر، جذب سرمایه‌های جهانی به ایجاد پایگاه‌های مالی جدیدی برای شهرها می‌انجامد. بنابراین فراهم آوردن شرایط لازم برای جذب سرمایه‌گذاری‌های بین‌المللی می‌تواند به ارتقای کیفیت زندگی در شهرها بیانجامد. ایجاد این شرایط از طریق شناسایی عوامل و شاخص‌های تاثیرگذار بر جهانی شدن شهرها امکان‌پذیر است. پژوهش حاضر نشان داده است که تعاملات اقتصادی فرامرزی، تسهیلات خدماتی و مالی، همزیستی فرهنگی - سیاسی، روابط بین‌المللی، کیفیت زندگی مطلوب و تبادل دانش و اطلاعات شش عامل تاثیرگذار بر جهانی شدن شهر تهران هستند. بر اساس نتایج تحلیل عاملی و رگرسیونی «برگزاری کنفرانس‌ها و نشست‌های علمی و نمایشگاه‌های فرهنگی - هنری با حضور شرکت‌کنندگانی از اقصی نقاط دنیا، فراهم آوردن زمینه حقوقی، قانونی و زیرساخت‌های مورد نیاز جهت

منابع و مآخذ

استقرار شرکت‌های چند ملیتی در کنار ایجاد امنیت اقتصادی، تقویت مبادلات اقتصادی و مالی تهران با سایر شهرهای جهانی فعال و تمرکززدایی از دولت، تقویت ارتباط افقی بین سازمان‌ها، شرکت‌ها و ادارات مربوطه و تفویض نقش دولت به شرکت‌های خصوصی جهت جذب مشارکت و سرمایه‌گذاری آنها»، از جمله مهمترین راهکارهای لازم جهت ورود شهر تهران به عرصه‌ی جهانی هستند. راهکارهای پیشنهادی بر اساس اولویت‌بندی تغییرات ضروری و حوزه‌های نیازمند اقدام را می‌توان در قالب جدول زیر خلاصه نمود:

آنچه بایستی در مسیر حرکت به سمت جهانی شدن مدنظر قرار گیرد، لزوم توجه به ویژگی‌های محلی و به خصوص پایه‌های اقتصادی و فرهنگی است که زمینه ظهور عرصه‌های جدیدی را برای شهر تهران فراهم آورده و منجر به تعدیل پیامدهای منفی احتمالی جهانی شدن می‌شود. توسعه پایه‌های محلی در کنار جذب سرمایه‌های جهانی منجر به تقویت ویژگی‌های بومی از جمله اقتصاد، فرهنگ و غیره شده و زمینه‌ساز ایجاد مزیت نسبی^{۳۴} برای شهر تهران می‌شود. به این ترتیب، تهران مانند هر شهر دیگری می‌تواند ضمن حفظ هویت منحصر به فرد و ارزش‌های فرهنگی خود، پیوند مستحکم‌تری با جامعه جهانی برقرار کرده و از مزایای ارتباطات گسترده بهره‌مند گردد. در واقع، با توجه ویژه به زمینه‌های محلی، شهر تهران می‌تواند ضمن مهار تهدیدهای احتمالی جهانی شدن، این فرآیند را در راستای پیشرفت و توسعه هر چه بیشتر به خدمت درآورد.

۱. رهنما، محمد رحیم (۱۳۸۵) موانع، مشکلات و راهکارهای جهانی شدن شهرهای ایران، مجله‌ی جغرافیا و توسعه ناحیه‌ای، شماره هشتم، ۳۵-۶۴.
۲. شورت، جان، کیم، یونگ هیو (۱۳۸۶) جهانی شدن و شهر، ترجمه احمد پوراحمد و شایان رستمی، سازمان انتشارات جهاد دانشگاهی، تهران.
۳. نوابخش، مهرداد؛ ملکی نظام آباد، رسول؛ معصومی، محمد تقی (۱۳۸۸) رویکردی نوین به نمودهای

جهانی شدن در کلانشهرهای کشورهای جنوب، نشریه هویت شهر، شماره پنجم، ۹۹-۱۱۰.

4. Beaverstock, JV, Smith, RG, Taylor, PJ, Walker, DRF & Lorimer H 2000, 'Globalization and world cities: some measurement methodologies', Applied Geography, No. 20, pp.43-63.
5. Baum, S 1997, 'Sydney, Australia: A Global City? Testing the Social Polarisation Thesis', Urban Studies, Vol. 34, No. 11, pp. 1881-1901.
6. Castells, Manuel 1996, The Rise of the Network Society, Blackwell, Oxford.
7. Cuthbert, A 2001, 'Going Global: Reflexivity and Contextualism in Urban Design Education', Urban Design, Vol.6, No. 3, pp. 297 - 316.
8. Derudder, T, Witlox & Catalano 2003, 'Hierarchical Tendencies and Regional Patterns in the World City Network: A Global Urban Analysis of 234 Cities', Regional Studies, Vol. 37, No.9, pp.875-886.
9. Friedmann, J&Wolff, G.1982, ' World city formation: an agenda for research and action', International Journal of Urban and Regional Research, No.3, pp. 309-344.
10. Friedmann, J 1986, 'The World City Hypothesis' Development and Change, No. 17, pp. 69-83.
11. Globalization and Cities 2002, Environment and Urbanization, Vol. 14, No. 3, pp. 3-12.
12. Hales, M, King, S & Mendoza Pena, A 2010, 'The Urban Elite: The A.T. Kearney Global cities Index 2010', The Chicago Council on Global Affairs and Foreign Policy Magazine, pp.1-18.
13. Kra'tke, S 2000, 'Berlin: Towards a Global City?', Urban Studies, Vol. 38, No. 10, pp. 1777-1799.
14. Matusitz, J 2010, 'Glurbanization theory: an analysis of global cities', International Review of Sociology, Vol. 20, No. 1, pp. 1-14.
15. Mccann, P 2003, 'Global Village or Global City? The (Urban) Communications Revolution and Education', Paedagogica Historica, Vol. 39, No. 1, pp. 165 - 178.
16. McIntosh, A 2002, 'Global cities symposium: The global city today', Journal of Real Estate Portfolio Management, No. 8, pp. 83-87.
17. Measuring globalization the global top 20 2005, viewed 12 April 2011, www.foreignpolicy.com .
18. Melchert Saguas Presas, L 2004, 'Transnational urban spaces and urban environmental reforms: analyzing Beijing's environmental restructuring in the light of globalization', Cities, Vol. 21, No. 4, pp. 321-328.

19. Narayana, MR 2008a, 'Globalization and Urban Growth: Evidence for Bangalore (India)'. January 2008, University of Tokyo and Institute for Social and Economic Change, viewed February 2008, <<http://www.e.u-tokyo.ac.jp/cirje/research/03research02dp.html>>
20. Narayana, MR 2008b, 'Performance of Urban India during Globalization Period: An Economic Analysis', January 2008, University of Tokyo and Institute for Social and Economic Change, viewed February 2008, <<http://www.e.u-tokyo.ac.jp/cirje/research/03research02dp.html>>
21. Ng, MK & Hills, P 2003, 'World cities or great cities? A comparative study of five Asian metropolises', *Cities*, Vol. 20, No. 3, pp.151-165.
22. Öktema, B2011, 'The Role of Global City Discourses in the Development and Transformation of the Buyukdere-Maslak Axis into the International Business District of Istanbul', *International Planning Studies*, Vol. 16, No. 1, pp.27-42.
23. Sassen, S 1991, *The global city: New York, London, Tokyo*, Princeton University Press, Princeton.
24. Sassen, S 1994, *Cities in a world economy*, London: Pine Forge Press.
25. Sassen, S 2002, 'Locating cities on global circuits', *Environment and Urbanization*, Vol.14, No.1, pp. 13-30.
26. Savitch, HV & Kantor, P 2003, 'Urban Strategies for a Global Era : A Cross-National Comparison', *American Behavioral Scientist*, No.46, pp.1002-1033.
27. Sites, W 2003, 'Global City, American City: Theories of Globalization and Approaches to Urban History', *Urban History*, No.29, pp. 333-346.
28. Shatkin, G 2007, 'Global cities of the South: Emerging perspectives on growth and inequality', *Cities*, Vol. 24, pp.1-15.
29. Short, JR, Breitbach, C, Buckman, S & Essex J 2000, 'From World Cities to Gateway Cities', *City*, Vol.4, No. 3, pp.317-340.
30. Short, JR 2002, 'Cities and Globalization', *Globalization and World Cities (GAWC) Annual Lecture*, <<http://www.lboro.ac.uk/gawc/rb/al4.html>>
31. Short, J R 2004, 'Black Holes and Loose Connections in the Global Urban Network', *The Professional Geographer*, Vol. 56, No.2, pp. 295-302.
32. Taylor, PJ 2003, 'World City Network Formation: Global Connections', *Urban Geography*, Vol.24, No 5, pp. 431-441.
33. Taylor, PJ & Aranya, R 2008, 'A Global 'Urban Roller Coaster'? Connectivity Changes in the World City Network', *Regional Studies*, Vol.42, No.1, pp. 1 -16.
34. The global top 20 2007, foreign policy magazine, viewed 12 April 2011, www.foreignpolicy.com
35. Tsukamoto, T & K.Vogel, R 2004, 'Globalization and Urban Governance: A Comparative Analysis of Decentralization in World Cities', paper presented at City Futures Conference, University of Illinois at Chicago, 8-10 July.
36. Wolfe, D 2001, 'Globalization, Information and Communication Technologies and Local and Regional Systems of Innovation', University of Toronto, Department of Political Science, pp. 1-21.
37. Zebardast, E 2009, 'The Housing Domain of Quality of Life and Life Satisfaction in the Spontaneous Settlements on the Tehran Metropolitan Fringe', *Springer*, No.90, pp. 307-324.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

مدیریت شهری

فصلنامه مدیریت شهری
Urban Management
شماره ۳۴ بهار ۱۳۹۳
No.34 Spring 2014

■ ۱۰۸ ■